



## Думка

Тече вода в синє море,  
Та не витікає;  
Шука козак свою долю,  
А долі немає.  
Пішов козак світ за очі;  
Грає синє море,  
Грає серце козацьке,  
А думка говорить:  
«Куди ти йдеш, не спитавшись?  
На кого покинув  
Батька, неньку старенькую,  
Молоду дівчину?  
На чужині не ті люде, —

Тяжко з ними жити!  
Ні з ким буде поплакати,  
Ні поговорити».

Сидить козак на тім боці, —  
Грає синє море.  
Думав, доля зустрінеться, —  
Спіткалося горе.  
А журавлі летять собі  
Додому ключами.  
Плаче козак — шляхи биті  
Заросли тернами.

[1838 рік]

## Думка

Тяжко-важко в світі жити  
Сироті без роду:  
Нема куди прихилитися, —  
Хоч з гори та в воду!  
Утопився б, молоденький,  
Щоб не нудить світом;  
Утопився б, — тяжко жити,  
А нема де дітись.  
В того доля ходить полем —  
Колоски збирає;  
А моя десь, ледащиця,  
За морем блукає.  
Добре тому багатому:  
Його люди знають;  
А зо мною зустрінуться —  
Мов недобачають.  
Багатого губатого  
Дівчина шанує;  
Надо мною, сиротою,  
Сміється, кепкує.  
«Чи я ж тобі не вродливий,

Чи не в тебе вдався,  
Чи не люблю тебе щиро,  
Чи з тебе сміявся?  
Люби ж собі, моє серце,  
Люби, кого знаєш,  
Та не смійся надо мною,  
Як коли згадаєш.  
А я піду на край світа...  
На чужій сторонці  
Найду кращу або згину,  
Як той лист на сонці».

Пішов козак сумуючи,  
Нікого не кинув;  
Шукав долі в чужім полі  
Та там і загинув.  
Умираючи, дивився,  
Де сонечко сяє...  
Тяжко-важко умирати  
У чужому краю!

[1838 рік]



Костянтин Трутовський. Сільська вчителька

## Думка

Нащо мені чорні брови,  
Нащо карі очі,  
Нащо літа молодії,  
Веселі дівочі?  
Літа мої молодії  
Марно пропадають,  
Очі плачуть, чорні брови  
Од вітру линяють.  
Серце в'яне, нудить світом,  
Як пташка без волі.  
Нащо ж мені краса моя,  
Коли нема долі?  
Тяжко мені сиротою  
На сім світі жити;  
Свої люде — як чужії,  
Ні з ким говорити;  
Нема кому розпитати,  
Чого плачуть очі;

Нема кому розказати,  
Чого серце хоче,  
Чого серце, як голубка,  
День і ніч воркує;  
Ніхто його не питає,  
Не знає, не чує.  
Чужі люде не питають —  
Та й нащо питати?  
Нехай плаче сиротина,  
Нехай літа тратить!  
Плач же, серце, плачте, очі,  
Поки не заснули,  
Голосніше, жалібніше,  
Щоб вітри почувли,  
Щоб понесли буйсенькі  
За синєє море  
Чорнявому зрадливому  
На лютее горе!

[1838 рік]





## Тарасова ніч

На розпутті кобзар сидить  
Та на кобзі грає;  
Кругом хлопці та дівчата —  
Як мак процвітає.  
Грає кобзар, виспівує,  
Вимовля словами,  
Як москалі, орда, ляхи  
Бились з козаками;  
Як збиралась громадонька  
В неділеньку вранці;  
Як ховали козаченька  
В зеленім байраці.  
Грає кобзар, виспівує —  
Аж лихо сміється...  
«Була колись гетьманщина,  
Та вже не вернеться.  
Було колись — панували,  
Та більше не будем!  
Тії слави козацької  
Повік не забудем!

Встає хмара з-за Лиману,  
А друга з поля;  
Зажурилась Україна —  
Така її доля!  
Зажурилась, заплакала,  
Як мала дитина.  
Ніхто її не рятує...  
Козачество гине;  
Гине слава, батьківщина;  
Немає де дітись;  
Виростають нехрещені  
Козацькї діти;  
Кохаються невінчані;  
Без попа ховають;  
Запродана жидам віра,  
В церкву не пускають!  
Як та галич поле криє,  
Ляхи, уніати

Налітають, — нема кому  
Порадоньки дати.  
Обіззався Наливайко —  
Не стало Кравчини!  
Обіззавсь козак Павлюга —  
За нею полинув!  
Обіззавсь Тарас Трясило  
Гіркими сльозами:  
«Бідна моя Україно,  
Стоптана ляхами!»  
Україно, Україно!  
Серце моє, ненько!  
Як згадаю твою долю,  
Заплаче серденько!  
Де поділось козачество,  
Червоні жупани?  
Де поділась доля-воля,  
Бунчуки, гетьмани?  
Де поділись? Згоріло,  
А чи затопило  
Сине море твої гори,  
Високі могили?  
Мовчать гори, грає море,  
Могили сумують,  
А над дітьми козацькими  
Поганці панують.  
Грай же, море, мовчїть, гори!  
Гуляй, буйний, полем!  
Плачте, діти козацькї, —  
Така ваша доля!  
Обіззавсь Тарас Трясило  
Віру рятовати,  
Обіззався, орел сизий,  
Та й дав ляхам знати!  
Обіззався пан Трясило:  
«А годї журиться!  
А ходім лиш, пани-брати,  
З поляками биться!»

Вже не три дні, не три ночі  
Б'ється пан Трясило.  
Од Лимана до Трубайла  
Трупом поле крилось.  
Ізнемігся козаченько,  
Тяжко зажурився,  
А поганий Конецпольський  
Дуже звеселився;  
Зібрав шляхту всю докупи  
Та й ну частовати.  
Зібрав Тарас козаченьків —  
Поради прохати:  
«Отамани товариші,  
Брати мої, діти!  
Дайте мені порадоньку,  
Що будем робити?  
Бенкетують вражі ляхи  
Наше безголов'я». «Нехай собі бенкетують,  
Нехай на здоров'я!  
Нехай, клятї, бенкетують,  
Поки сонце зайде,  
А ніч-мати дасть пораду, —  
Козак ляха знайде».

Лягло сонце за горою,  
Зірки засяли,  
А козаки, як та хмара,  
Ляхів обступали.  
Як став місяць серед неба,  
Ревнула гармата;  
Прокинулись ляшки-панки —  
Нікуди втікати!  
Прокинулись ляшки-панки,  
Та й не повставали:  
Зійшло сонце — ляшки-панки  
Покотом лежали.

Червоною гадюкою  
Несе Альта вісти,

Щоб летіли круки з поля  
Ляшків-панків їсти.  
Налетіли чорні круки  
Вельможних будити;  
Зібралось козачество  
Богу помолитись.  
Закрякали чорні круки,  
Виймаючи очі;  
Заспівали козаченьки  
Пісню тії ночі, —  
Тії ночі кривавої,  
Що славною стала  
Тарасові, козачеству,  
Ляхів що приспала.

Над річкою, в чистім полі,  
Могила чорніє;  
Де кров текла козацькая,  
Трава зеленіє.  
Сидить ворон на могилі  
Та з голоду криче...  
Згада козак гетьманщину,  
Згада та й заплаче!»

Умовк кобзар, сумуючи:  
Щось руки не грають.  
Кругом хлопці та дівчата  
Слізеньки втирають.

Пішов кобзар по улиці —  
З журби як заграє!  
Кругом хлопці навприсядки,  
А він вимовляє:

«Нехай буде отакечки!  
Сидїть, діти, у запечку,  
А я з журби та до шинку,  
А там найду свою жінку,  
Найду жінку, почастую,  
З вороженьків покепкую».

[1838 рік]



## На вічну пам'ять Котляревському

Сонце гріє, вітер віє  
З поля на долину,  
Над водою гніє з вербою  
Червону калину;  
На калині одиноке  
Гніздечко гойдає, —  
А де ж дівся соловейко?  
Не питає, не знає.  
Згадай лихо — та й байдуже...  
Минулось... пропало...  
Згадай добре — серце в'яне:  
Чому не осталося?  
Отож гляню та згадаю:  
Було, як смеркає,  
Защобече на калині —  
Ніхто не минає.  
Чи багатий, кого доля,  
Як мати дитину,  
Убирає, доглядає, —  
Не мине калину.  
Чи сирота, що до світа  
Встає працювати,  
Опиниться, послухає;  
Мов батько та мати  
Розпитують, розмовляють, —  
Серце б'ється, любо...  
І світ Божий як Великдень,  
І люди як люди.  
Чи дівчина, що милого  
Щодень виглядає,  
В'яне, сохне сиротою,  
Де дітись, не знає;  
Піде на шлях подивитись,  
Поплакати в лози, —  
Защобече соловейко —  
Сохнуть дрібні сльози.  
Послухає, усміхнеться,  
Піде темним гаєм...

Ніби з милим розмовляла...  
А він, знає, співає,  
Та дрібно, та рівно, як Бога благає,  
Поки вийде злодій на шлях погулять  
З ножем у халяві, — піде руна гаєм,  
Піде та замовкне — нащо щибетать?  
Запеклюю душу злодія не спинить,  
Тільки стратить голос, добру не навчить.  
Нехай же лютує, поки сам загине,  
Поки безголов'я ворон прокричить.  
Засне долина. На калині  
І соловейко задріма.  
Повіє вітер по долині —  
Пішла дівровою руна,  
Руна гуляє, Божа мова.  
Встануть сердєги працювати,  
Корови підуть по діврові,  
Дівчата вийдуть воду брати,  
І сонце гляне — рай, та й годі!  
Вербка сміється, свято скрізь!  
Заплаче злодій, лютий злодій.  
Було так перш — тепер дивись:  
Сонце гріє, вітер віє  
З поля на долину,  
Над водою гніє з вербою  
Червону калину,  
На калині одиноке  
Гніздечко гойдає.  
А де ж дівся соловейко?  
Не питає, не знає.

Недавно, недавно у нас в Україні  
Старий Котляревський отак щибетав;  
Замовк неборака, сиротами кинув  
І гори, і море, де перше витав,  
Де ватагу пройдисвіта  
Водив за собою, —  
Все осталося, все сумує,

Як руїни Трої.  
Все сумує, — тільки слава  
Сонцем засіяла.  
Не вмре кобзар, бо навіки  
Його привітала.  
Будеш, батьку, панувати,  
Поки живуть люди,  
Поки сонце з неба сяє,  
Тебе не забудуть!

Праведная душе! прийми мою мову  
Не мудру, та щирю. Прийми, привітай.  
Не кинь сиротою, як кинув діврови,  
Прилини до мене, хоч на одно слово,  
Та про Україну мені заспівай.  
Нехай усміхнеться серце на чужині,  
Хоть раз усміхнеться, дивлячись, як ти  
Всю славу козацьку за словом єдиним  
Переніс в убогу хату сироти.  
Прилинь, сизий орле, бо я одинокий

Сирота на світі, в чужому краю.  
Дивлюся на море широке, глибоке,  
Поплив би на той бік — човна не дають.  
Згадаю Енея, згадаю родину,  
Згадаю, заплачу, як тая дитина.  
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.  
А може, я й темний, нічого не бачу,  
Злая доля, може, по тім боці плаче, —  
Сироту усюди люде осміють.  
Нехай би сміялись, та там море грає,  
Там сонце, там місяць ясніше сія,  
Там з вітром могила в степу розмовляє,  
Там не одинокий був би з нею й я.  
Праведная душе! прийми мою мову  
Не мудру, та щирю. Прийми, привітай.  
Не кинь сиротою, як кинув діврови,  
Прилини до мене, хоч на одно слово,  
Та про Україну мені заспівай.

(1838 рік)



Микола Пимоненко. Весілля в Київській губернії





# Катерина

Василію Андреевичу Жуковському  
на пам'ять 22 апреля 1838 года

I

Кохайтесь, чорнобриві,  
Та не з москалями,  
Бо москалі — чужі люде,  
Роблять лихо з вами.  
Москаль любить жартуючи,  
Жартуючи кине;  
Піде в свою Московщину,  
А дівчина гине...  
Якби сама, ще б нічого,  
А то й стара мати,  
Що привела на світ Божий,  
Мусить погинути.  
Серце в'яне співаючи,  
Коли знає, за що;  
Люде серця не побачать,  
А скажуть — ледащо!  
Кохайтесь ж, чорнобриві,  
Та не з москалями,  
Бо москалі — чужі люде,  
Згнушаються вами.

Не слухала Катерина  
Ні батька, ні неньки,  
Полюбила москалика,  
Як знало серденько.  
Полюбила молодого,  
В садочок ходила,  
Поки себе, свою долю  
Там занастила.  
Кличе мати вечеряти,  
А донька не чує;  
Де жартує з москаликом,  
Там і заночує.

Не дві ночі карі очі  
Любо цілувала,  
Поки слава на все село  
Недобрая стала.  
Нехай собі тії люде,  
Що хотять, говорять:  
Вона любить, то й не чує,  
Що вкралось горе.  
Прийшли вісті недобрі —  
В поход затрубили.  
Пішов москаль в Туреччину;  
Катрусю накрили.  
Незчулася, та й байдуже,  
Що коса покрита:  
За милого, як співати,  
Любо й потужити.  
Обіцявся чорнобривий,  
Коли не загине,  
Обіцявся вернутися.  
Тойді Катерина  
Буде собі московкою,  
Забудеться горе;  
А поки що, нехай люде  
Що хотять говорять.  
Не журиться Катерина —  
Слізюньки втирає,  
Бо дівчата на улиці  
Без неї співають.  
Не журиться Катерина —  
Вмиється сльозою,  
Возьме відра, опівночі  
Піде за водою,  
Щоб вороги не бачили;  
Прийде до криниці,  
Стане собі під калину,

Заспіває Гриця.  
Виспівує, вимовляє,  
Аж калина плаче.  
Вернулася — і раденька,  
Що ніхто не бачив.  
Не журиться Катерина  
І гадки не має —  
У новенькій хустиночці  
В вікно виглядає.  
Виглядає Катерина...  
Минуло півроку;  
Занудило коло серця,  
Заколело в боку.  
Нездужає Катерина,  
Ледве-ледве дише...  
Вичуняла та в запічку  
Дитину колише.  
А жіночки лихо дзвонять,  
Матері глузують,  
Що москалі вертаються  
Та в неї ночують:  
«В тебе дочка чорнобрива,  
Та ще й не єдина,  
А муштрує у запічку  
Московського сина.  
Чорнобривого придбала...  
Мабуть, сама вчила...»  
Бодай же вас, цокотухи,  
Та злидні побили,  
Як ту матір, що вам на сміх  
Сина породила.

Катерино, серце мое!  
Лишенько з тобою!  
Де ти в світі подінешся  
З малим сиротою?  
Хто питає, привітає  
Без милого в світі?  
Батько, мати — чужі люде,  
Тяжко з ними жити!

Вичуняла Катерина,  
Одсуне кватирку,  
Поглядає на улицю,  
Колише дитинку;  
Поглядає — нема, нема...  
Чи то ж і не буде?  
Пішла б в садок поплакати,  
Так дивляться люде.  
Зайде сонце — Катерина  
По садочку ходить,  
На рученьках носить сина,  
Очиці поводить:  
«Отут з муштри виглядала,  
Отут розмовляла,  
А там... а там... сину, сину!» —  
Та й не доказала.

Зеленіють по садочку  
Черешні та вишні;  
Як і перше виходила,  
Катерина вийшла.  
Вийшла, та вже не співає,  
Як перше співала,  
Як москаля молодого  
В вишник дожидала.  
Не співає чорнобрива,  
Кляне свою долю.  
А тим часом вороженьки  
Чинять свою волю —  
Кують речі недобрі.  
Що має робити?  
Якби милий чорнобривий,  
Умів би спинити...  
Так далеко чорнобривий,  
Не чує, не бачить,  
Як вороги сміються їй,  
Як Катрусю плаче.  
Може, вбитий чорнобривий  
За тихим Дунаєм;  
А може — вже в Московщині  
Другую кохає!





## Зміст

Думка («Тече вода в синє море...»)	2	Маленькій Мар'яні...	125
Думка («Тяжко-важко в світі жити...»)	2	«Минають дні, минають ночі...»	125
Думка («Нащо мені чорні брови...»)	3	Три літа	125
Тарасова ніч	4	Заповіт	127
На вічну пам'ять Котляревському	6	Лілея	127
Катерина	8	Русалка	128
Перебендя	18	«Не спалося, — а ніч, як море...»	129
Тополя	20	В казематі	130
До Основ'яненка	23	«Ой одна я, одна...»	131
«Думи мої, думи мої...»	24	«За байраком байрак...»	131
Іван Підкова	26	«Мені однаково, чи буду...»	131
Гайдамаки	27	«Не кидай матері!» — казали...»	132
«Вітер з гаєм розмовляє...»	61	«Чого ти ходиш на могилу?»	132
Утоплена	61	«Ой три шляхи широкії...»	133
Гамалія	64	Н. Костомарову	134
Тризна	67	«Садок вишневий коло хати...»	134
Розрита могила	74	«Рано-вранці новобранці...»	134
«Чигринне, Чигринне...»	74	«В неволі тяжко, хоча й волі...»	135
Сон. Комедія	76	Косар	135
Єретик	83	«Чи ми ще зійдемося знову?»	135
Невольник. Поема	88	Княжна. Поема	136
Великий льох. Містерія	98	N.N. («Сонце заходить, гори чорніють...»)	142
Наймичка	106	N.N. («Мені тринадцятий минало...»)	142
Кавказ	114	Сон («Гори мої високії...»)	143
І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам моїм в Україні і не в Україні		N.N. («О думи мої! О славо злая!»)	145
мос дружнєє посланіє	116	Чернець	145
Холодний яр	120	А. О. Козачковському	147
Псалми Давидові	121	«То так і я тепер пишу...»	149
		Варнак	149



«У Бога за дверми лежала сокира...»	152	Відьма. Поема	190
Титарівна	153	«Лічу в неволі дні і ночі...»	197
Пророк	156	Сон («На панщині пшеницю жала...»)	198
«За сонцем хмаронька пливе...»	156	«Я не нездужаю, нівроку...»	198
«Якби зустрілися ми знову...»	157	Подражаніє 11 Псалму	199
«Ну що б, здавалося, слова...»	157	Марку Вовчку	199
«Думи мої, думи мої...»	158	Ісаія. Глава 35. Подражаніє	200
«І небо невмите, і заспані хвилі...»	158	Марія. Поема	200
«І виріс я на чужині...»	158	Подражаніє Едуарду Сові	211
«Якби мені черевики...»	159	Осії. Глава XIV. Подражаніє	211
«Закувала зозуленька...»	159	«Ой діброво — темний гаю!»	212
Швачка	160	Молитва	213
«Неначе степом чумаки...»	160	«Царям, всесвітнім шинкарям...»	213
Сотник	161	«Царів, кровавих шинкарів...»	213
«На Великдень, на соломі...»	168	«Злоначиняючих спини...»	214
«Заросли шляхи тернами...»	168	Плач Ярославни	214
«Ми вкупочці колись росли...»	169	«Над Дніпровою сагою...»	215
«У нашім раї на землі...»	170	«Росли укучпощі, зросли...»	215
«Зацвіла в долині...»	171	«Світе ясний! Світе тихий!»	215
«І золотої, й дорогої...»	171	Ликері	216
«Лічу в неволі дні і ночі...»	172	«І Архімед, і Галілей...»	216
«Якби ви знали, паничі...»	173	Л. («Поставлю хату і кімнату...»)	216
«Ми заспівали, розійшлися...»	174	«Не нарікаю я на Бога...»	217
Москалева криниця. Поема	175	«Минули літа молодії...»	217
Неофіти. Поема	180	«Зійшлися, побрались, поєдналися...»	218
Юродивий	188	«О люди! люди небораки!»	218
Доля	189	«І день іде, і ніч іде...»	219
Муза	189	«Тече вода з-під явора...»	219
Слава	190	«Якось-то йдучи уночі...»	219

